

Araştırma Makalesi

Van yöresi ninnilerinin toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi: durum çalışması

Songül Çakmak¹

Türk Müziği Devlet Konservatuvarı, Geleneksel Türk Halk Müziği Bölümü, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, Türkiye.

Makale Bilgisi

Geliş: 16 Nisan 2023
Kabul: 23 Haziran 2023
Online Yayın: 30 Haziran 2023

Anahtar Kelimeler

Kadın
Kalıp yargı
Müzik
Ninni
Söylem analizi
Toplumsal cinsiyet

Öz

Ninni, birçok kültürde özellikle annenin bebeğini uyutmak için yöresel ezgi ve kalıpyargılar etkisinde söylediği, sözlerin çoğu zaman irticalen oluşturulduğu, halk şarkılarının en doğal icra biçimlerinden biridir. Ninnin söylenme gerekçeleri her kadında ve kültürde farklılaşmakla birlikte, kültürel motif ve sembolik yapısının çocuğun gelişiminde etkisi yadsınmaz. Annenin anlatmakta zorlandığı sıkıntılar başta olmak üzere bebeğin öğrenmesi gereken ilk bilgiler ve geleceği ile ilgili temennilerin tümü ninni sözlerinde dile getirilmektedir. Bu çalışmada, Van yöresinde yaşayan, okuma-yazması olmayan veya çok kısıtlı olan kırsal kesimdeki kadınlarla eğitim seviyesi iyi olan şehirde yaşayan ve çalışan kadınların sözlü kültürde ninni söyleme/dinletme icraları irdelenmiştir. Kırsal kesimde yaşayan kadın ninnileri ile kent merkezinde yaşayan eğitim almış kadınların ninnileri karşılaştırılarak, Türk sözlü kültüründe “ninni” türü üzerinden karşılaştırmalı bir alan araştırması yapılmıştır. Derlenen ninniler söylem analizi yöntemiyle incelenmiş, kadının yaşadığı mekânın toplumsal kalıpyargılar başta olmak üzere kısıtlanmış ve cinsiyet tabularına maruz kalmış durumu ninni sözlerinde irdelenmiştir. Kent merkezinde yaşayan kadınların söylediği ninnilerin teknolojiden etkilenme durumu ile kırsal kesimde yaşayan kadının kalıpyargılardan etkilenme durumları karşılaştırılarak tematik yapının toplumsal cinsiyet eşitsizliği hakkında bilgi vereceği öngörülmüştür. Karşılaştırılan mekânsal farklılıkların ninniye etkileme nedenleri yarı yapılandırılmış gözlem/görüşme sorularına verilen cevaplarla bulgular belirlenmiştir. Mekânsal farklılıkların kadın cinsiyetçiliği üzerinden etkisi araştırılarak, söylenen ninni ezgisi ve sözlerinden yola çıkılarak tespit edilmiştir. Ninni ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde ninninin edebi yönü, eğitim yönü, kültürel yönü, katarsis yönü gibi işlevlerinin incelendiği görülmüş, toplumsal cinsiyet ve kalıpyargılar yönüne kısmen değinilmiş olup bu yönde detaylı bir araştırmanın yapılmadığı görülmüştür. Müzik araştırmalarının disiplinlerarası yaklaşımlarının sayısı gittikçe artmaktadır. Ninniler kültürel öge olduğu kadar müzik sosyolojisinin de bir çalışma alanı olması dolayısıyla hem disiplinlerarasılık hem de toplum dinamiklerinin belirlenmesi açısından önemli ipuçları vermektedir. Ninni sözlerinde toplumsal cinsiyetle ilgili işaretlerin tespit edilmesi, toplumun gelişmişliği açısından fikir verici olabilir. Çalışma bu yönüyle müzik ve kadın folkloründe disiplinlerarası çalışmalara katkı sunacaktır. Bu çalışmada Van ili ve ilçelerinde yapılan derleme yöntemiyle ninni söyleyen kadınlarla gerçekleştirilen görüşme, etnografik yöntemle sunulmaktadır. Verilerin elde edilmesinde katılımcı gözlem, yarı-yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşme teknikleri kullanılmıştır.

2822-3195 / © 2023 TM
Genç Bilge Yayıncılık tarafından
yayınlanmakta olup, açık erişim,
CC BY-NC-ND lisansına sahiptir.

Makaleye atıf için

Çakmak, S. (2023). Van yöresi ninnilerinin toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi: durum çalışması. *Türk Müziği*, 3(2), 301-322.

Giriş

Ninni kelimesinin ne zamandan beri kadınlar tarafından kullanıldığı bilinmese de eski yazıtlarda ve destanlarda izine rastlanması dolayısıyla çok eski çağlardan bu yana sözlü kültürde var olduğuna dair işaretler görülmektedir. Kaşgarlı Mahmut Divanü Lügati't -Türk'te ninni karşılığı olarak; “balu balu” veya “bulu bulu” diye okuyabileceğimiz bir kavram kullanmıştır (Kaşgarlı Mahmud 1992: C. III: 232, aktaran Şimşek, 1993: 117). Bu terimin karşılığı olarak da *kadınlar beşikte çocuğunu uyutmak için böyle söylerler*, demektedir. Bu kaynakta kullanılan ifadenin tek sözcükten değil

de bir ikilemeden oluşması, ninninin ezgi temeline oturduğunu gösterir (Coşkun, 2013: 501). Ninni için kısaca, Türk topraklarında söyleniş şekilleri ve terim farklılıkları olsa da kadın tarafından hece ölçüsüyle bebeğine ezgili bir şekilde söylenen, çift yönlü katarsis sağlayan, Türk dünyasında genellikle anonim olarak aktarılan en sade halk şarkıdır, şeklinde tanımlamak mümkündür.

Yöreden yöreye değişen ağız farklılıkları ile birlikte sözlerin ve ezginin, yörenin kültürel özelliklerine uygun bir şekilde seslendirilmesiyle yörenin müzik kültürü, ninni aracılığıyla öne çıkmakta ve etnomüzikolojinin inceleme alanı içine alınmaktadır. Halk edebiyatı türleri içinde gösterilen ninniler, seslendirildikleri tür ile anılırlar. Halk edebiyatı türlerinden mâni, tekerleme en çok kullanılan türler olmakla birlikte, bunun yanında masal, efsane, fıkra, ağıt gibi türler de ninni ile bütünleşip tematik yapısının zenginleşmesini sağlar (Şimşek, 2016: 33-64).

Fotoğraf 1. Van ili harita (Sol üst), Van ili geleneksel kıyafetleri (Sağ üst), Çatak ilçesi ninni söyleyen kadın (Sol alt), Çatak ilçesi ninni söyleyen kadın (sağ alt)

Musikisi ve ritmi sade olmakla birlikte annenin güven duygusunu bebeğine aşlamak, sevgisini göstermek, örf, adet, gelenek, görenek gibi toplumsal normlardan oluşan bazı durumları aktarmak için de ninni söylenir. Ninniler konularına göre cinsiyetçi bir yaklaşımla da ele alınıp seslendirilir. Kız çocuk için iyi bir eş temenni edilerek, kadınlık rolleri hatırlatılır. Erkek çocuk için ise kahramanlık, zenginlik ve iyi bir eş seçimini kadının kalıpyargısal niteliklerine bağlayarak seçmesi gerektiği ninni sözleri içinde telkin edilir. Beşik türküleri içinde yer alan ninniler, çoğu zaman basit sözlerden oluşmakla birlikte, bazı ninnilerin türkü gibi söylendiği görülmekte, nakarat kısmında ninni olduğu anlaşılmaktadır. Kadın, sevdiği birinin ölümünü inkâr ettiğinde de ninni söylemekte, ölümü bir uyku hali olarak gösterebilmektedir. Ağıt ninni türüne giren bu tür ninnilerin Anadolu'da çok yaygın olduğu görülmüştür². Ninnilerle ilgili ilk çalışmalar Macar Türkolog İgnacz Kúnos tarafından yapılmıştır. Halk edebiyatı çerçevesinde incelenen ve konularına göre tasnif edilen ninnilerin müzikal yönüne çok az değinildiği görülmüştür.

Halkbiliminin antropoloji çıkışlı olmasından kaynaklı, etnomüzikologlar da sosyal/kültürel antropolojiye ilişkin yöntem ve yaklaşımları müziğe uygulayarak etnomüzikoloji biliminin gelişimine katkı sağlamışlardır. Bunlardan; Alan

² Bkz; Çakmak, S. (2022). Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Kadın Ağrıları-Psikanalitik Bir Yaklaşım, İzmir: Duvar Yayınları.

P. Merriam, Bruno Nettl, Jaap Kunst, Philip Bohlman gibi etnomüzikologlar, sosyal ve kültürel antropolojinin alt disiplinlerine ait yöntem, teknik ve yaklaşımları, yerel müziğe ilişkin çalışmaların kültürel analizini yaparken kullandıkları için alana ait araştırma yöntemlerinin ve teorik çerçevenin oturmasına destek olmuşlardır.

Ninni, alan çalışmasının antropoloji ve etnomüzikoloji gibi etnografik çalışmalar yürüten disiplinlerdeki uygulaması çeşitli değişikliklerle varlığını korumaya ve alanını disiplinlerarası genişletmeye devam etmektedir. Sosyal bilimlerdeki kültür, edebiyat, psikoloji, siyasal bilimler ve ekonomik alanların tümü alan çalışmasıyla verilerini güncelledikleri için basit bir veri toplama aracının ötesinde işlevsel yönünün olduğu görülmektedir.

Müziğin duygu alımında ve aktarımında da çok önemli işlevleri vardır. Duygunun alımlaması yapısından fiziksel bazı reaksiyonların beyin farklı frontal bölgelerini uyardıkları ve bu uyarılan bölgelerin farklı alanlardaki beceri düzeyini olumlu anlamda aktive ettiği çeşitli araştırmalarda görülmektedir. Müzik dinleme ediminde ve icra durumunda farklı duyguların ortaya çıkması duyguların etken/edilgen dinamik süreciyle bağlantılı gelişmektedir. Duygunun algılanması genellikle sağ hemisfer aktivitesi ile ilgiliyken (Ley ve Bryden, 1982: 3-9); duygunun tetiklenmesi duygunun değerine göre lateralize olmuştur; pozitif duygular sol, negatif duygular sağ hemisferde işlenir (Schmidt ve Trainor, 2001: 497). Sosyal bağlamından bağımsız olmayan müziğin duygusal etkisi, bireysel ve çevresel etkenlerle bireyde bir karakter oluşumunda belirleyici görünmektedir. Müziğin sosyal yönünün anlaşılabilmesi için de işlevlerinin belirlenmesi ve insanların müziği hangi durumlarda hangi duygu ve amaçlarla dinlediğinden bahsetmek gerekir (Arman, 2015: 21-22). Ninniler, insan hayatının ilk müzik becerilerini elde ettikleri türdür. Kültürel olarak değişkenlik gösteren ninnilerde aslanan bir kültürün aktarımı olmaktadır. Müzik ve ritmin kesin kuralları olmamakla birlikte yöresel ağız yapısı ve yaşantısından izler barındırır. Biçim yönünden halk edebiyatının resitatif, anonim sözlü ürünleri olan ninniler, içerik olarak kadının duygu durumunun bir dışavurumu olduğu gibi aynı zamanda kadın, mensubu olduğu topluluğun kültür aktarıcısı konumunda görülebilmektedir.

Araştırmanın Önemi

Kadın ninnilerinin folklorik araştırmalarının ezgisel bütünlükten yoksun olduğu görülmekte, dolayısıyla bu çalışmada ezgisel analiz ve psikolojik tahlillerin yapılmasıyla ninniler yöresel anlamda ilk defa incelenecek, böylece hem müzikal hem sosyolojik verilerin ninni türü üzerinden aktarımı sağlanmış olacaktır. Kadının toplumsal statüsünü müzikal bir aktarımla kendi dilinden irticalen dile getirmesi, yörenin gelişmişlik düzeyini ve kadının sosyal konumunun gelişmişliği hakkında bilgi verecektir. Bu çalışmada, kadının sosyal statüsü, sözlü gelenekteki ninni türü üzerinden ele alınmıştır. Ninninin icra yapısındaki değişim ve dönüşümü meydana getiren unsurlar incelenmiş, kadının iç dünyası analiz edilmiş ve bağlamında çözümlemeler yapılmıştır. Teknoloji kültüründe ninnilerin sözlü kültür ortamlarında söylenme gerekçelerini öğrenmek, etnomüzikoloji çalışmalarının sözlü kültür ürünlerindeki değişimi anlamada önemini ortaya koymaktadır. Çalışma hem müzik alanındaki çalışmalara hem de disiplinlerarası çalışmalara konu olan kadının gelişmişlik düzeyi ve toplumsal cinsiyet etkisi üzerinden irdelenmesi açısından önemli görülmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Problemi

Geleneksel müzik kültüründe ninni söyleme gittikçe azalan bir kadın müzik icrası olarak görülmektedir. Ninni söylemenin mekânsal anlamda dönüşümü ve ninni içeriklerinden yola çıkılarak kadının toplumsal cinsiyet açısından bulunduğu şartları tespit etmek mümkündür. Kırsal veya Kent merkezinde söylenen ninnilerin hem müzikal açıdan hem de tema açısından farklılaşacağı düşünüldükten yapılan bu karşılaştırmalı çalışmada tespiti ve analize yönelik bir alan çalışması yapılmıştır.

Araştırmanın temel problemi;

- Van yöresine ait ninnilerin toplumsal cinsiyet açısından kodları nasıldır?

Araştırmanın alt problemleri;

- Van yöresi ninni sözlerinde toplumsal cinsiyet çağrıştıran öğelerin hermenötikanalizi nasıldır?
- Van yöresi ninni sözlerinde toplumsal cinsiyet çağrıştıran öğelerin kurgusal analizi nasıldır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırmada “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama teknikleri kullanılmıştır. Nitel araştırma, olguların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlamak mümkündür (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 39)³. Ayrıca nitel araştırmaya dahil edilecek alan çalışmada etnografik yaklaşımdan yararlanılacaktır. Ninniler, bağlamında Kent/Kır ninni türleri karşılaştırılarak sözel/müzikal analiz sonucu kadının toplumsal statüsü hakkında fikir edinilmiştir. Ninni araştırmada kırsal kesim ve şehir merkezi arasındaki farklılığın karşılaştırılması ile; değişim ve dönüşüm, geleneğin yapısı, yaratıcılarının cinsiyeti, icra ortamları, ninni repertuarı gibi özellikleri karşılaştırmak ve bu bilgilerin elde edilmesiyle toplumsal cinsiyet ve kalıpyargılar hakkında yöresel analiz yapılabilecektir. Nitel araştırma, disiplinlerarası bütüncül bir bakış açısını esas alarak, araştırma problemini yorumlayıcı bir yaklaşımla incelemeyi benimseyen bir yöntemdir. Üzerinde araştırma yapılan olgu ve olaylar kendi bağlamında ele alınarak, insanların onlara yükledikleri anlamlar açısından yorumlanır (Altunışık vd., 2010: 302)⁴.

Halkbiliminin geleneksel yöntemleri ve etnomüzikolojinin araştırma yöntemlerinin ortak nitelikleri ninni türü üzerinden gözlem, görüşme, etnografik betimleme ve doküman inceleme bu çalışmada uygulanmıştır. Geleneksel kültürün baskın olduğu yörelerde etnografya çalışması uygulanırken, modern iletişimin bireylerarası sembolik etkileşimle sağlandığı yerlerde sembolik etkileşim kuramlarının varsayımları uygulanmaktadır. Araştırılan konunun bütüncül olarak ele alınabilmesi için tek bir disiplini esas almak yerine disiplinlerarası yöntemin kullanılması anlamayı kolaylaştırmaktadır (Özhan Dedeoğlu, 2002: 84)⁵.

Yapılan bu araştırmada, Van yöresi kent merkezi ile kırsal kesim ninnileri gözlem yönteminin yanı sıra etnografik araştırmalarda sık kullanılan yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşme teknikleri de kullanılmıştır. Etnografik çalışmalarda bağlamında gözlem yapmak ve tesadüfen gerçekleşen olayları izleyip onlardan da faydalanmak gerekmektedir (Monaghan ve Just, 2007: 38). Burada yarı-yapılandırılmış mülakatlar, Scott ve Morrison’un ifadesiyle (2016: 112) görüşmecilerin yanıtlarını genişletme, açma ve açıklamaya yönelik esnek sondajlar yapılabilmesini mümkün kıldığı için tercih edilmiştir.

Araştırmanın ana konusu görüşme öncesi yapılan gözlemlerle belirlenmiş, nitel araştırmaya uygun bir şekilde oluşturulmuştur. Haftalarca süren bu görüşmeler bir genellemeye varmak dışında yöre kültürünü ninni türü üzerinden derinlemesine bir deneyim ve düşüncüyü aktarmak amaçlı uygulanmıştır. Kaynak kişilere, başta müziğe ilişkin duygularını nasıl ifade ettikleri sorulmuş, daha sonra ninni özelinde bunu düşünce ve eylemlerine nasıl yansıttıkları gözlemlenerek müzik kültürü bağlamında nasıl bir kavramsal çerçeve oluşturduklarına dair sorular sorularak anlamaya dönük bir çerçeve oluşturulmuştur.

Katılımcılar

Burada görüşme için katılımcıların nasıl seçildiği hangi özellikleri için ölçüt belirlendiği ve kısaca özellikleri berlitiniz. Eğer alıntılar verdiyseniz makalede onları kodlayınız.

Tablo 1. Araştırmada katılımcılara yönelik bilgiler ve kodlar

No	Cinsiyet	Doğum Yeri	Yaş	NÖY	Eğitim	İkamet	İş	Görüşme tarihi	Kod
1	Kadın	Van/Çatak	77	Kendi kendine	Yok	Çatak	Ev hanımı	25.05.2023	K1-K-77
2	Kadın	Bingöl/Kığı	72	Kendi kendine	Yok	Erciş	Ev hanımı	05.06.2023	K2-K-72
3	Kadın	Van/Gürpınar	22	Anneannesinden	Lise	Gürpınar	Ev hanımı	02.06.2023	K3-K-22
4	Kadın	Burdur/Ağlasun	69	Gelenekten	Yok	Van	Ev hanımı	02.06.2023	K4-K-69

³ Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

⁴ Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2010). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı (6. Baskı). Sakarya: Sakarya

⁵ Özhan Dedeoğlu, A. (2002). Tüketici Davranışları Alanında Kalitatif Araştırmaların Önemi Ve Multidisipliner Yaklaşımlar. D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi, 17(2), 75-92.

5	Kadın	Van/Erciş	69	Kendi kendine	Yok	Adilcevaz	Ev hanımı	02.06.2023	K5-K-69
6	Kadın	Van/Adilcevaz	33	Kendi kendine	Ortaokul	Adilcevaz	Ev hanımı	02.06.2023	K6-K-33
7	Kadın	Ağrı/Patnos	75	Annesinden	Yok	Adilcevaz	Ev hanımı	02.06.2023	K7-K-75
8-	Kadın	Van/Gürpınar	67	Gelenekten	Yok	Gürpınar	Ev hanımı	14.06.2023	K8-K-67
9	Kadın	Van	54	Annesinden	Yok	Van	Ev hanımı	06.05.2023	K9-K-54
10	Kadın	Van/Erciş	82	Gelenekten	Yok	Erciş	Ev hanımı	05.05.2023	K10-K-82
11	Kadın	Van	56	Dengbej	Yok	Van	Ev hanımı	14.05.2023	K11-K-56
12	Kadın	Van/Gürpınar	58	Glenekten	Yok	Gürpınar	Ev hanımı	05.06.2023	K12-K-58

NÖY: Ninninin Öğrenilme Yolu

Veri Toplama Araçları

Yarı-yapılandırılmış Görüşme

Yarı yapılandırılmış görüşme formu kaynak kişiye sunulacak ve kaynak kişi izni (rıza beyanı) alınarak ninniler kayıt altına alınmıştır. Yarı-yapılandırılmış Görüşme Formu, açık uçlu beş sorudan oluşmaktadır (Bkz. Ek1). Kayıt altına alınan ninniler dinlenerek makamsal yapısı hakkında analiz yapılmıştır. Söylem analizi yöntemiyle ninni sözleri çözümlenerek toplumsal cinsiyetin veya kalıpyargıların baskın olduğu ifadeler açıklanmıştır.

Dokümanlar

Ninni çalışmalarının halkbiliminin halk edebiyatı alanındaki yeri, etnomüzikolojide yaklaşım biçimleri birlikte ele alınarak kuramsal çerçeve bu minvalde oluşturulmuştur. Bölgede kullanılan ninni makamlarının analizi sözlü değerlendirilerek bölge makamsal yapısı hakkında kısa bilgilerle pekiştirilmiştir.

Bulgular

Araştırmada veriler, alan araştırmacısı rollerinin üç kriteri olan gözlemci, katılımcı gözlemci ve görüşmeci olarak sürdürülmüştür (Karahasanoğlu ve Yavuz, 2015: 66). Sözlü ve yazılı kaynakların verdiği bilgilerin detaylandırılıp karşılaştırılması, bölgede gerçekleştirilen çalışmalar, kişisel arşivler ve İnternette tarama yolu ile elde edilmiştir (Ekici, 2019: 22). Ninniler, Van ilinin farklı ilçelerinden seçilerek karşılaştırmanın nitelik yönünden farklı olması esas göz önüne alınmıştır. Kartopu yöntemi kullanılarak, ninnilerin analize uygun olanlarının seçilmesinde geleneksel ve modern türler esas alınarak seçim yapılmıştır. Çalışmanın ninni sözü, melodik ve ritmik kısmında ise örneklem kapsamında seçilmiş dört ilçeden seçilmiş yaklaşık iki ninni üzerinden ses alanı, ritmik yapı, melodik özellikler karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Kent merkezi ninniler ile kırsal bölgedeki ninniler karşılaştırılarak toplumsal cinsiyet ve kalıpyargıların baskın olduğu mekanlar belirlenmiş, toplam on ninni incelenerek cinsiyet içeren sözler üzerinden ninniler yorumlanmıştır.

Müzik Folkloru Açısından Ninnilere Genel Bir Bakış

Halkbilimci yaklaşım ile etnomüzikolojik yaklaşımın ortak bir adlandırma ile türkü sınıflandırmasına alındığı ve incelendiği bebek türküleri veya beşik türküleri Lomax'ın türkülerle ilgili yaptığı genel tespitlere uymaktadır. Ayrıca ninnilerin, baskı altına alınan türlü duyguların bilinç düzeyinde tekrar ortaya çıkmasını sağlayan birer araç olduklarını, dolayısıyla ikinci bir işleve de sahip olduklarını dile getiren Aka da makalesinde ninnilerin bilinçdışı özelliklerini ortaya koymuştur (Aka, 2010: 43).

Bascom'un sosyal ve kişisel baskılardan kurtulma olarak tasnif ettiği somut olmayan kültürel ürünler arasına ninniler de girebilmektedir. Annenin tüm duygu ve düşüncesini ninniler aracılığıyla aktarması ve ninniye psikolojik rahatlama aracı olarak kullanması sosyal kontrolün sağlanması açısından bu işlevin işlevselliğine örnek gösterilebilir. Hawes, Amerikalı kadınlar üzerinden yaptığı çalışmada benzer sonuçları elde etmiştir. Annenin bebeğine söylediği sözlerin aslında kendi kendine söylediği ve kendilerini sesli dinleme ile telkin ettiği sözler olduğunu belirtmiştir (Hawes, 1974: 9-10).

Annenin bu iç dökme eylemi, bebeği ya da başka bir arkadaşıyla yaptığı konuşma gibi kendisinde bir katarsis etkisi yaratmakta, fakat annenin evladına söylemi her zaman ve durumda retoriktir. Ninni söyleme eyleminin kapalı işlevlerine giren bu tür psikolojik tahliller, kadın ve bebeği üzerinde sonucunu çocuğun karakteristik yapısında görebileceğimiz olumlu işlevleri arasına girmektedir. Karakaya, bu psikolojik işleve çeşitli fonksiyonları dahil ederek güven verici, rahatlatıcı, büyümeyi kolaylaştırıcı, rahatsızlıkları engelleyici, eğitim açısından sosyalleşme ve çok yönlü eğitilmesine

katkı sunucu, sanat ve edebiyat açısından estetik algısını geliştirici, anne ile bebek arasında manevi bağı güçlendirici, sözlü veya sözsüz dil yetisini geliştirici ve dini bağlamda inancı pekiştirici olarak sınıflandırmayı genişletmiştir (Karakaya 2004: 56-57).

Ninni söylemede sözlerin baskın etkisinin yanı sıra müzik ve ritim etkili unsurlardır. Müzik ve ritim, hatırlamayı kolaylaştırıcı bir hafıza güçlendirici olduğu gibi duygu dünyasına direkt temas eden katartik bir işlevi de söz konusudur. Niteliklerinin varoluşsal bir sürecin önemli aracı olmasından kaynaklı insanın doğumundan ölümüne dek bu iki etkili güç, yaşama geliş ve yaşamdan kopuş şeklinde toplum geleneklerine yansımakta, müzik ve ritim, ritüel eşliğinde devam ettirilmektedir. Ninni söyleyen anne, ninni söylediği esnada dünya kaygılarından, sıkıntılarından, kederden geçici olarak uzaklaşmakta, yeni doğan bebeğinin umuduyla hayata sarılabilmektedir. Bu trans hali bebeğin uyuması ve ninnin sonlandırılmasıyla anne için sona ermektedir. Bebeğin doğduğu ilk andan itibaren bu kültürel argümanları duyarak büyümesi hem geleneği öğrenmesini hem de müziğe karşı ilginin devam ettirilmesini sağlamaktadır. Ninninin kültürel analizi, annenin kişisel durumunu açığa çıkarmanın yanı sıra toplum içinde kadına bakış açısını da önemli ölçüde açığa çıkarmaktadır. Sözlerin basit, ezgi ve ritmin anlaşılır ve kolay tekrarlanır olmasından kaynaklı bebeğin algı durumu dikkate alınarak söylendiği anlaşılır.

Anne karnında başlayan sesi algılama ve sestten olumlu-olumsuz etkilenme durumu, bebek doğduğunda da aynı ses ve ritimle karşılaştığında kendini daha güvenli bir ortamda hissedeceğinden daha sakin ve huzurlu bir şekilde uyumasını sağlar. Bu durum, bebek büyüyüp anneye cevap verinceye kadar devam eden uzun bir süreci kapsamaktadır.

Ninni, toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetlerinin tamamını, mevcut kalıplaşmış yapısını koruma, cinsiyetçi açıdan aktaran ve kalıplaşmış kadınlık-erkeklik rollerini hatırlatan önemli kültürel veriler içermektedir. Bu durumda müziğin toplumların duyusu, düşünüş, anlam ve eylemsel ritüellerin oluşumunu ve devamını sağlayan işlevleri olduğunu söylemek mümkündür. Müziğin haz duygusunu harekete geçirici yönü olması dolayısıyla erkek egemen toplumların iktidar göstergesi olduğu da unutulmamalıdır. Kırsal bölgelerde, kadınların müziği geleneksel kullanımı legalleştirilmiş ortamlar dışında günah ile özdeşleşmiş, kadınların bulunduğu ortamlarda inanç bağlamında ve geleneksel kullanımı ise terbiye amaçlı kullanılarak mevcut yapı güvenlik altına alınmıştır.

Kadınlar kendilerine legal görülen bir müzikal ortamda icranın sözlü ve bedenen etkisini kullanarak psikolojik işlevinden faydalanırlar. Van yöresi toplumsal yaşantı ve anlayış içinde kadının düğün töreni/yas töreni gibi ritüeller dışında müzik icra ortamlarına katılımı kısıtlıdır. Katıldıkları müzik icra ortamlarında da erkeklerden daha yoğun ve devinimi yüksek performanslar sergilerler. Kalıpyargıların hüküm sürdüğü yörelerde kadınların bütün dışavurumları gibi müzik de kabul gören, onaylanmış kadın modeline ters düşmemek zorundadır. Cinsiyet merkezli diğer bir icra şekli de ninnidir. Ninni söyleyen kadın kendi özerk bölgesinde bebeğini susturmak amaçlı sesini kullanarak icra yapabilmektedir.

Ninninin işlevsel yönü birçok açıdan değerlendirilmiş ve sınıflandırılmıştır. Kadının ilk icra türü olan ninnilerin bu işlevsel yönleri bebeğin gelişiminin ilk evresinden başlayarak sonraki süreçlerde farklı müzik türlerinin seslendirildiği ortamlara çocuğu dahil ederek öğrenmesini pekiştirdiği ve müzikal duyum, düşünüş ve algı dünyasını kadın ortamlarında söylenen müzikle donattığı görülmüştür.

Van yöresi kadınlarının kısmi gizlilik içinde müzik icrası yaptığı; erkeklerin olmadığı mekânlarda, iş yapılan açık mekânlar dışında genellikle kapalı mekânlarda, icra ortamlarının genellikle mahalle oturmaları, düğün ve yas törenleri gibi erkekler tarafından legalleştirilmiş ortamlarda icra yapılmaktadır. Ancak Van/Çatak yöresinde yaşlı kadınların (erkeksileşmiş) erkek ortamında müzik icra edebildiği gözlenmiş ve bu tür ortamlarda erkekle ses yarıştırdığına şahit olunmuştur. Genç kızların veya kadınların bu ortamlarda dinleyici konumunda olduğu ve hizmet için ortamda bulunduğu, herhangi bir icra gerçekleştirmediği görülmüştür. Yaşlı kadınların sadece kadın ortamına katıldığı mahalle oturmalarında güncel bilgiler ve olaylar konuşulduktan sonra genç kızların ve kadınların icraya eşlik ettiği, gizli duygularını bu ezgili sözlerle dışavurdukları gözlenmiştir.

Kadınların icra içinde cinsiyete özgü duyusu, düşünüş ve hareket kalıplarını sergiledikleri mahalle oturmalarında, yaşlı kadınların gizli mesajlarını hissetmeleri ve belli kalıplar içinde karşılıklı sözlü ifadelerin mesaj niteliğinde sunulumu,

geleneksel kalıpların işlevsel yönünü göstermektedir. Bireyler, içinde bulundukları kültürün kimliksel özelliklerini icra ve yaratım süreci modelinde görür ve aynı süreçte eşzamanlı olarak bu modeli yaşar. Stokes'un ifade ettiği gibi: "müzik, genelde cinsiyete bağlı davranış kalıplarının öğretilmesinde ve toplumsallaştırılmasında temel bir araçtır" (Stokes, 1998: 143). Yine erkek ortamında konuşulmaması gereken özel konular da bu ortamlarda konuşularak bazı tatmin olmaması duyguların tatminine yönelik söylemler bu ortamlarda gerçekleşir. Müzikal icra ile de bu tür duygular bu tür ortamlarda irticalen gerçekleşir. Merriam'ın ifade ettiği gibi: "sembolik anlatım yoluyla müzik, günlük konuşma içinde doğrudan söylenemeyen konular hakkında mesaj iletilmesini sağlayarak, toplumda yaygınlıkla kabul gören dolaylı iletişimi gerçekleştirir" (Merriam 1964; Mirzaoglu 2003: 68).

Müziğin Cinsiyet Etnografyası /Müzikte Toplumsal Cinsiyet

Müzik performanslarının kalıpyargılar nedeniyle belli bir alana sıkıştırıldığı ve erkek tarafından legalleştirilen bu alanda icra yapma yetkisi olan kadının mekânsal bağlamda icra yönünü ifade eden duruma, müzikte toplumsal cinsiyet veya müziğin cinsiyet etnografyası olarak okumak mümkündür. Hemen her toplumda görülen bu kısıtlanmış toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadının üretim ve yaratım sürecinin belirleyicisi olmuştur. Kadının müzikle ilgili icralarında toplumsal cinsiyet eşitsizliği veya kalıpyargılarla ilgili işaretler görülebilmektedir. Müzik araştırmalarında toplumsal cinsiyet 1930 yılında Amerika'da kurulan, 'New York Müzikoloji Topluluğu', 1934 yılında, 'Amerikan Müzikoloji Topluluğu' adıyla kültürel bir hareket olarak müzikoloji alanına hizmet vermiş, müzikolojinin doğal bir parçası olarak tartışılan toplumsal cinsiyet konusunu da araştırma kapsamına almıştır (Cook ve Everist, 2001: 471). Toplumsal cinsiyet kavramı özellikle feminist araştırmacıların yapmış olduğu çalışmalarla ön plana çıkmış, literatür ve kültür çalışmaları içerisinde büyük farklılıklar yaratan yaklaşımlarla geliştirilmiştir (Alastair, 2001: 48). Araştırmalar, müziğin yanı sıra insan, toplum ve yaşayış biçimlerinin tanınması ve farkındalığı artırması açısından toplum yaşamına da önemli katkılar sağlamıştır (Ersoy Çak, 2017: 216-217). Antropolojinin bu konuda önemli veriler sunması dolayısıyla müziğin etnografik alanda; toplumsal cinsiyet, kültür ve ötesinde nasıl bir dışavurumu olduğu uzun yıllar disiplinlerarası çalışma alanlarına yansımıştır. Bu alandaki çalışmalar; Cecil Sharp (1932), Curt Sachs (1943), Bela Bartok ve Albert B. Lord (1951), J. Bowers ve J. Tick'in (1986), Ellen Koskoff (1987), Ruth Solie (1993) gibi önemli çalışmalara imza atanlar gösterilebilir. Entomüzikolog Charles Seeger, türküler gibi halk yaratımlarının geleneği muhafaza edici gücünden söz eder. Yöreye özgü üslupla seslendirilen türkülerde içinde bulunulan çevrenin alışkanlıkları ve değerleri yansıtılır. İcracının gelenekten beslenerek çocukluğundan itibaren bu sosyal ve kültürel çevrenin verilerini kişiliğiyle bütünleşip aktarması söz konusu değer yargılarının da sürekliliğini sağlamıştır. Geleneksel aktarımı ve repertuarı öğrenen tüm bireyler ilk önce annelerinin söyledikleri ninni ile yetişmişlerdir. Müzik kulağının söylenen ezgi ile zenginleşmesi, bebekliğin sona erip çocukluğun başlamasına kadar devam eden bir sürecin sonucunda oluşmuştur. Yetişkinliğe kadar kadın ortamlarındaki müzikle yetişen bireyler, kadın ortamlarında söylenen, icra edilen müziğe uygun davranışları benimseyerek sosyalleşir ve kültürlenirler. Bu bağlamda söylenebilecek en önemli vurgu, bütün bireylerin ilk müzik repertuarını öncelikle kadın ortamlarında icra edilen müzikal ürünlerle besledikleri noktasındadır. Kadın ortamlarında oluşmaya başlayan müzik repertuarı, bireylerin yetişkinliğe adım atmasından sonra cinsiyete bağlı olarak gelişir ve zenginleşmeye başlar (Kaderli, 2006: 143).

Ninnilerin ilk işlevleri arasında kadın ile bebeği arasında güven duygusunun oluşmasını sağlamaktır. Dil eğitiminin ilk evresinin aktarıldığı ve toplumsal değer yargılarının benimsetildiği ninnilerde aile bireyleri daha huzurlu ve mutlu olurlar. Geleneksel yapının bu tür bir araçla yansıtıldığı ninnilerde kadın kendini kalıpyargılar doğrultusunda tanıtmakta ve niteliklerini toplumsal/kültürel bağlamın elverdiği ölçüde sunmaktadır. Bu yönüyle ninniler, kadınların kalıpyargıları devam ettirdiği bir araç olmaktan öte bir anlama sahiptir diyebiliriz. Çocuğuyla dertleşen anne; aile içerisinde yaşanan sıkıntıları aktararak, yaşantısından şikâyet ederek çocuğuna ilk mesajları vermiş olur, bu sebeplerden ötürü çocuk, ilerde önyargılı bir tutum da geliştirebilir. Olumlu bir tutum algısı içinde olan kadın, ninnilerde hayatın olumsuzluklarını değil de olumlu tarafını sunarak hem kendi psikolojisini rahatlatmış hem de çocuğun ilerde daha olumlu bir psikolojiyle hayata adım atmasını sağlamış olur. Aile içerisinde hem çocuğun hem de annenin psikolojik olarak rahatlaması, aile bireylerinin

daha mutlu olmasına, dolayısıyla daha huzurlu ve sağlıklı iletişim kurulmasına, hoşgörü, sevgi ve empatinin gelişmesine de katkıda bulunan önemli bir toplumsal gelişmeyi sağlayabilmektedir (Çıblak Coşkun, 2013: 504).

Ninni içinde bulunulan dönem hakkında da önemli ipuçları verir. Sosyal/ekonomik yapının aile bireylerine yansımaları, aile fertlerinin bununla baş etme yolları ve kadına bu koşullarda nasıl bir rol verildiği de aktarılabilir (Ege Şahin, Göher, 2021: 2). Geleneksel Türk halk kültürü ile beslenmiş bir anne, çocuğunu beşikte ya da kucakta avutup uyutacağı zaman bir yandan onu ritmik hareketlerle sallarken, bir yandan da bu ritme uygun özel bir ezgiyle ninni söyler. Bu şekilde ninni dinleyerek büyüyen çocuklar, ana diliyle birlikte, bir “tempo tutma” ve “ahenk yaratma” melekesini de geliştirirler (Kıraç, 1997: 38). Bu tempo genellikle kafiye ile sağlanır ve geleneksel motifler içerir.

Ninnilerin Toplumsal ve Kültürel İşlevleri

Kültürel belleğin aktarımında en sağlam araç olarak görülen müziksel aktarım, neredeyse bütün kültürlerde müzikle iletişim kurma, müzikle sosyalleşme ve geleneği taşıma işlevi göstermektedir. Ayrıca müzik ve duygular arasındaki ilişkilerin bilimsel olarak araştırılması ülkemizde henüz yeni sayılabilecek bir alandır. Müziğin duyguları değişimleme ve düzenleme aracı olarak kullanılması, farklı bağlamlarda aynı sonuçların ortaya çıkmasına neden olan evrensel bir dilin oluşumunu da göstermektedir (Arman, 2015: 1).

Kültürel belleğin oluşumu ve sürekliliğinin sağlanması için iletişimin güçlü, geleneğin aktif olması şarttır. Hayatın geçiş evreleri olan doğum, sünnet, askerlik, düğün, ölümle ilgili anlayış ve uygulamalar; meslek tercihi, yemek, giyim kuşam, ev bark düzeni, maddi kültür unsurları ve eğitim gibi kültürel sürekliliği sağlayan unsurlar, ninniler vasıtasıyla geleceğe taşınır. Böylelikle kültürel belleğin aktarıcısı olan ninnilerden kültürel doku analizinde kullanılacak malzemeler tespit edilebilir (Kırcı Uğurlu, 2014: 43).

Ninnilerin resitatif olmasından kaynaklı, dışavurumcu bir özelliğinin olduğu; Freud ve Jung yöntemine göre yorumlanabileceği de belirtilmektedir. Ayrıca ninniler, rüyalar gibi bir tür sembolik dildir ve “toprağın derinliklerindeki gizli bir kaynaktan gelen su gibi doğal bir şekilde bilinçaltı boşluktan türemiş benlik dürtüsünden yükselen” simgelerle beslenerek anne ve bebeğin bütünleşmesini sağlayan sembolik motiflerle dolu samimi bir ortam oluşturur (Weisner, 2000: 156). Bebeğin sakinleşmesini sağlayan ninnilerde annenin de içini dökmesinden kaynaklı bir rahatlama yaşadığı görülmektedir. Güvenilen bir dinleyici olan bebek vasıtasıyla gerçekleşen katarsis etkisi, annenin bütün duygularının bir aracı durumuna gelebilmektedir (Weisner 2000: 112). İlk sanatçıların ninni söyleyen anneler olduğu kabul edildiğinde, günümüzdeki müziğin ve yaratıcılığın ilk nüvelerinin de kadınlar tarafından atıldığı yadsınamaz bir gerçek olarak önümüzde durmaktadır.

Ninni, kalıplaşmış kendine özgü bir söz ve ezgiyle söylenmeyebilir. Kadın, zorlandığı zaman manilerden, türkülerden ve tekerlemelerden istifade ederek ninninin türler arası geçişini istemsiz sağlar. Sözlü kültür ürünlerinde ortak hafızada yer edinen kültürel motifler ninnilerde de yer edinir. Dede korkut hikayelerinde “Dirse Han Oğlu Boğaçhan boyunda”, annesi tarafından Boğaçhan ormanda yaralı bulunduğu, annesi oğlunu kaybettiğini düşünerek ağıt ninni tarzında bir ninni seslendirmektedir. “Kara başım kurban olsun oğul sana, akar senin suların kazılık dağı, akar iken akmaz olsun, biter senin otların kazılık dağı, biter iken bitmez olsun, kaçır senin geyiklerin kazılık dağı, kaçır iken kaçmaz olsun taş dönsün, Ne bileyim oğul aslandan mı oldu, yoksa kaplandan mı oldu ne bileyim oğul, bu kazalar sana nereden geldi” (Ergin, 2014: 89). Neredeyse bütün hikayelerinde anne, oğul için ninni okur, fakat ninninin türü, her hikâyede farklı şekillerde sunulmaktadır. Dede Korkut hikayeleri başta olmak üzere neredeyse tüm anlatılarda ataerki yüceltilmiş ve kadın tarafından desteklenmiştir.

Kültür taşıyıcı rolü belirgin olan günümüz ninni söyleyen kadınlarda, aktardığı dile ait sembolik yapının geleceğe taşınmasında etkili oldukları ve dile ait kullanım kurallarının belirleyicisi oldukları görülmektedir.

Ninni, bireysel bellekten hareketle toplum belleğini oluşturan kültür unsurlarından biridir. Bireysel bellekte yer alan ürünlerden olan ninniler, kültürel unsurları bünyesinde taşır ve bunlar söyleyeni tarafından geleceğe aktarılır (Kumtepe, 2015: 46).

Ninninin işlevleri arttıkça ve çocuk gelişimindeki faydaları bilimsel mecralara yansidikça bu alanda yapılan çalışmalar da gün geçtikçe çoğalmaktadır. Gelenekten beslenip bilimselliğe yelken açan ninni türü, yöntem açısından sosyal

bilimlerin bütün alanlarına uyarlanabilme yetisindedir. Türkü, Türk toplumlarına has bir müzik icra türü olarak görülüyorken ninni tüm dünya ülkelerinde aynı amaç etrafında seslendirilen evrensel bir müzik türü olarak görülmektedir.

Çeşitli çerçevelerden ninnileri ele alan çalışmalar; Meriç Kurtuluş (2010) makalesinde ninnileri toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında inceleyerek bu rollerin ninni sözlerinde nasıl pekiştirildiğine değinmiştir. Songül Çek Cansız (2010, 2011), ninnilerin erkek dilinin kadınlar tarafından ifade edilen şekliyle söylendiğini belirten feminist yaklaşımla ninnileri icra ortamlarına göre ele almıştır.

Kübra Yıldız ve Ali Torun'un "Bir Eğitim Metodu Olarak Tehdit ve Korkutma içeren Ninniler ve bunların Jung'un "Ortak Bilinçdışı Kavramı Açısından Tahlili" çalışmasında; Ninnilerin sosyal bilişsel öğrenme kuramının temel ilkelerinden olan sembolleştirme kapasitesini dolduran bir araç olduğu ve ninnilerden yararlanılarak sembollerin nasıl öğrenildiği vurgulanmıştır. Yıldız, K., & Torun, A. (2013). Bir eğitim metodu olarak tehdit ve korkutma içeren ninniler ve bunların Jung'un "ortak bilinçdışı" kavramı açısından tahlilini ele almıştır⁶.

Coşkun, Ç. N. (2013) ise Türk ninnilerine işlevsel yaklaşım⁷, türlerini sınıflandırarak ninnilerin amaçsallığının nasıl araç olarak kullanıldığını açıklamıştır.

Van yöresi kent merkezinde ve kırsal bölgelerde cinsiyet kalıp yargıları değişmektedir. Belli bir yaştan sonra cinsiyetsizleştirilen kadınların daha çok kırsal kesimde ikamet ettiği ve bu bağlamdaki müzik icra etkinliklerine gerek bizzat gerekse de erkek ortamlarına dinleyici olarak eşlik ettiği görülmektedir. Kent merkezinde kadınların daha çok dini toplantılar için bir araya geldiği, yaşlı kadınların sadece kadınlar arasında itibarının olduğu görülmüş ve müzik icra etme fonksiyonlarının hafifmeşrep bir imaj vermesi dolayısıyla daha çok dinleyici olarak; kına, düğün, sünnet, yas töreni gibi etkinliklerde, kendisine legal gösterilen mekanlarda icrada bulundukları gözlemlenmiştir.

Van yöresi toplumunun müzik kültürü, iletişim teknolojisine bağlı bir değişim geçirdiği, üretim, tüketim ve yaygınlaşmasının teknolojiye bağlı bir repertuarın gelişmesine bağlı ilerlediği görülmektedir. İcracıların seçtiği ve repertuarında yer verdiği eserler dinleyici tarafından bilinen ve eşlik edilebilen eserlerdir. Seslendirilen eserler yöreye özgü duyuş, düşünüş ve anlam sistemine uygun geleneksel yaratımlardır. Çoklu sosyokültürel yapıdan etkilenip zamanla yöreye has nitelikler kazanan bu yaratımlar ne geçmişteki değişmez varlıklarıyla ne de günümüz koşullarının etkisiyle oluşmuştur. Bu yaratımların anlaşılıp yaygınlığını anlayabilmek ancak geçmiş ile bugünün yaratımlarını karşılaştırmakla mümkün görünüyor.

Van Yöresi Ninnilerinin (Kent-Kırsal) Müzikal ve Söylem Analizi

Kültürel değişimin hızla kırsal kesimi de etkilemesi, ninni geleneğinin yaratım sürecini olumsuz etkilemektedir. Etkileşim ve değişimi yaratan teknolojinin ilerlemesiyle birçok geleneksel uygulamanın da değişmesi kaçınılmaz gözükmektedir. Özellikle büyük şehirlere eğitim ve konfor alanını genişletmek amacıyla göç eden insanlar, modern hayatın gereklerini yerine getirmeye çalışırken gelenekten uzaklaşmayı modernliğin bir gereği olarak görmüşlerdir. Çalışan anneler de bundan nasibini alarak, ninni söyleme geleneğini devam ettirememiştir. Örnek olarak, annelerin söyledikleri ninnilere rakip olmaya başlayan ninni albümleri, bebekler için ninni söyleyen oyuncaklar ve ninni dinlenebilen internet ağ sayfaları her geçen gün çoğalmaktadır (Kasapoğlu Akyol, 2014: 130-131).

Sosyal çalışmacılara göre kadınların büyük şehirlerde çalışmasıyla birlikte aile içinde bazı fonksiyonlarının değişmesi doğru orantılı gelişen bir durum olarak gözükmektedir. Aile ekonomisine katkıda bulunan kadınlar artık bebeklerine yeterince zaman ayıramamaktadırlar. Bundan dolayı, ninni söyleme geleneği zamanla azalmış, hatta yok olmaya yüz tutmuştur (Tan, 1989: 97-98). Bebeğinin sadece uyumasını sağlamak için uğraşan, yeterince yakınlaşamayan bu kadınlar, geleneksel ninni söyleme işinde gerilemekte, dijital yoldan ninni dinletmeyi tercih etmektedirler. Söyleme eyleminin dinletme edimine dönüşmesi hem bebek için hem de anne için dezavantajlı bir durumdur. Kültürel değişimin

⁶International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 8(8), 1313- 1333. http://www.turkishstudies.net/Makaleler/735953418_078Torun%20Ali-vd-1313-1333.pdf Erişim tarihi: 20 Mayıs 2023

⁷ International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 8(4), 499-513.

kaçınılmaz bir durumu olan dinletme edimi ile kadın ninni üretme fonksiyonunu yitirmekte, geleneğin aktarımı konusunda pasif duruma düşmektedir.

Kültürel değişme ve teknolojik etkinin ninninin sözel aktarımı üzerinde olumsuz etkileri görülmekle birlikte yaygınlaşmasını sağladığı için olumlu katkıları da inkâr edilemez. Çalışan kadınların ninni söyleme yerine ninni dinlettikleri ve dinletilen ninnilerin kendi duygu ve his dünyasına yatkın olanlarının tercih edildiği görülmektedir. Kadın-erkek sanatçıların bu alanda ninni albümleri yaptıkları ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin, bölgesel ve yöresel kültürü dikkate almaksızın ninnileri seslendirdikleri görülmüş, kültürel farklılıkları önemsemeyen bu tür çalışmaların kültürü yozlaştırdığı ve herkes tarafından aynılan, niteliğin kaybolduğu, teknik işlevlerinin oluşmaya başladığı bir insan modelinin oluştuğu görülmektedir.

Bazı araştırmacılara göre ise ninni albümlerinin dinletilmesi geleneği tamamen ortadan kaldırmaz, tüm bu olumsuzluklarının yanında sürekliliğin sağlanması ve yayılmasında albümlerin olumlu işlevleri de söz konusudur. Ninninin eğitimsel işlevi ve aynı tondan çalgılar eşliğinde ninninin sürekli tekrarlanması ile çocuğun müzik kulağı olumlu yönde gelişebilmektedir. Gelenekten beslenerek oluşturulan ninni albümleri sayesinde uzun süre ninni saklanabilmekte ve nesilden nesile geçmesi kolaylaşmaktadır. Olumsuz yönü ise anne kendi sesinden çocuğa kendi duygu ve düşüncelerini, temennilerini aktaramadığı için bebek bu özel paylaşımdan yoksun büyümektedir.

Ninni albümlerinin bu fonksiyonları göz önüne alındığında ninninin çeşitlendiği görülmekte ve ninninin ekonomik işlevinin de müzik piyasasını canlandırdığı görülmektedir. Geleneksel ninni söyleme eyleminin yerini dinletme aldığı uzun vadede geleneğe zarar verebileceği düşünülmektedir.

Genellikle kadınlar tarafından resitatif bir biçimde yaratılan ve yayılan sözlü kültür ürünü ninniler, yaratıcısının kayda geçmemesinden ötürü kendine özgü biçim ve içeriğe sahip anonim halk edebiyatının önemli bir malzemesi konumundadır. Özünde kadının duygu ve düşüncelerini kalıp sözlerle ifade ettiği bu ürünler, içinde bulunulan zamanın da tanığı ve toplumun aynası konumundadırlar (Çek Cansız, 2011: 63).

“Bebegin uyumasını sağlayan ninni mi yoksa herhangi bir şarkı da uyumasını sağlıklı bir şekilde sağlar mı diye irdelediği makalesinde Hawes, birçok annenin bebeğine, sadece geleneksel ninnileri değil, bilindik, hatta sözleri eğlenceli ve saçma sayılabilecek şarkıları da söylediklerini belirtmiştir (Hawes, 1974: 2- 3). Annenin söylediği ninnilerde ritim, mırıldanma, geleneksel deyim, tekerleme vb. ifadelerin kullanılması toplum modelini açığa çıkaracağı için anne-bebek ilişkisini daha samimi geliştireceğini, iletişimsel hareketlerin bebeğin gelişimine farklı fonksiyonlar kapsamında olumlu katkı sağlayacağını belirtmiştir (Hawes 1974: 4-5).

Derlenen Ninniler ve Bulguların Yorumlanması

Birinci Ninni: Yavrum Loy Loy (Çatak) (K1-K-77)

Loy loy loy loy loy

Loy loy deyim yatesen

Gül beşiğe batesen

Gül beşik senin olsun

Sen içinde yatesen

Loy loy loy loy loy

Dı loy loy loy loy

Su gelir taşta değer

Kiprikler kaşa değer

Öyle birini kaybetmişim

Yedi gardaşa değer

Loy loy loy loy loy

Dı loy loy loy loy

Su gelir lillendirir
Çayırı çimlendirir
Dertliyim söz sormayın
Dert beni dillendirir
Loy loy loy loy loy
Dı loy loy loy loy

Garadır gaşın ördek
Yeşildir başın ördek
Gezanda çift gezerdin
Hani yoldaşın ördek

Loy loy loy loy loy
Dı loy loy loy loy

Bir kuş uçtu havadan
Ganatı yel kağadan
Yedim içtim gidirem
Evin kalsın avadan

Loy loy loy loy loy
Dı loy loy loy loy

Gaşların garalıdır
Gözlerin elalıdır
Çok aradım bulmadım
Yüreğim yaralıdır
Loy loy loy loy loy
Dı loy loy loy loy

Lay lay çocuğum lay lay
Layle sabırım lay lay
Lay lay kızım lay lay
Lay lay lay

Su gelir taşa değer
Kiprikler gaşa değer
Öyle bir kızım vardır
Yedi gardaşa değer

Loy loy loy loy loy
Dı loy loy loy
Pembeler giyinmişsin
Pembe güle dönmişsin

Senin burda eşin yok
Sanki gökten inmişsin
 Loy loy loy loy loy
 Dı loy loy loy loy
 Lay lay çocuğum lay lay
 Lay lay sabırım lay lay
 Lay lay kızım lay lay
 Lay lay lay lay lay

Birinci Ninninin Müzikal ve Söylem Analizi

Ninni, hicaz makamı dizisi özelliğini taşımakta ve 4/4'lük usulle okunmaktadır. Ses aralığı dar ve ezgi sık tekrarlarla başka geçkiler yapılmadan ninni irticalen seslendirilmiştir.

Kızına yaktığı ninnide, kadının görücü usulü evlendiği anlaşılmaktadır. İtalik olarak belirtilen yerlerde çaresiz olduğu ve artık çabalamanın da bir gereğinin kalmadığı, kızının da aynı bahtı yaşayacağı vurgulanmıştır. Yedi sayısının yöre anlatılarında erkek kardeş için çok kullanıldığı ve bu erkek kardeşlerin kadın için büyük sorun oluşturduğu anlaşılmaktadır. Törelere sevdiği adamla evlenmesine engel olan ve sorun çıkaran bu kardeşlerin, kız çocuğu için de sorun olacağını ve kızının bu erkeklerden daha kıymetli olduğunu dillendirmektedir. Kız çocuklarının değerli olduğunu fakat o değerini yörede anlaşılmayacağı belirtilerek toplumsal cinsiyet eşitsizliği hakkında gizil mesajlar da vermektedir. Yakmak fiili ağıt için kullanılmasına rağmen bu ninnide sitem, beddua ve çaresizlik duygusu ağır bastığı için ninni yakmak terimi kullanılmıştır. Kadının acıyla baş etmesinde kızına yaktığı ninniler, kadına sabır ve katarsis sağlamaktadır.

İkinci Ninni (Erciş) (K5-K-69)

Kürtçe	Türkçe
Hol kirî hot kirî tayla Velî qul kirî	Velinin atını semerledi
Meîna Velî cil kirî,	Velinin kızını nikahladı
Keçka Veli mahr kirî	Veli kendi elleriyle yükledi
Velî desté xwe barkirî	Molla Hasan kavga etti
Mela hesen şer kirîye	Arpa ile buğdayı birbirine karıştırmış
Ceh li genim tev kirîye	Düğüne seni çağırılmış
Pé li daweta te kirîye	Kurban olurum kadrine
<i>Ez qurbana pedil te</i>	Meydanında şeref varolsun
Şeref li meydana te	Mir generallik senin olsun
Mir general li bo te	Çeleng binici deden
Çeleng sivar kalké te	Fakir hacı dayındır
Feqîr Heco xalé te	Çarıksız olan babandır
Bé çarixe bavé te	Bit saçlı ablandır
<i>Ser bi rişke Xuşka te</i>	Hep gezer gün içinde
Tér gerîno rojna te	Evin önünde oturdu
Deré malé çûş kirî	Ekmek peyniri parçaladı
Nan û peynîr hûş kirî	Babası geldi dürttü
Babo hatî eş kirî	Nenesi geldi öptü
Îné hatî paç kirî	Aman oğul öyle yapma
Wî kuro gede ha neke	Çeşme pınarını ezmeye
Pé li ser kanî neke	Onun eşine yanaşma
Qesta jina wî neke	Yukarıda bir ses işitiliyor
Halho deng jorîne	Kim cesaret eder gidip getirmeye

Ké divére here bîne <i>Kurik çûye bé deré</i> Pišta xwe daye kozéré Ké lé bi ke nezeré Heçran here wî derî Qurban bidim qulbeytî Kirasé sorû bi zeytî Cahnîya binda kumetî Pêşya Celalya ketî bû Hoy lo lo loy lo Hesené min çû devé cem û kanîya Dût dûrt benûş té xwe di civû Qirç qirç benûş té xwe di civû	Çocuk çıktı dışarı Sırtını duvara verdi Kim ona nazar değdirdi Kurban keseyim kibleye Kırmızı elbiseli Atındaki tay küheylandı Celali suvarilerinin önünde Hoy lo lo loy lo Hasanım dere pınarlara gitti Dût dürt sakızını çiğniyordu Kırç kırç sakızını çiğniyordu
--	---

İkinci Ninninin Müzikal ve Söylem Analizi

Ninniye hüseyini perdesinde giriş yapılmış ve hüseyini dizisinin 1.3.4 ve 5. sesleri kullanılmıştır. Dügah perdesinde karar vermesinden ötürü hüseyini makamı diyebiliriz. Ninni, 2/4'lük basit usulle seslendirilmiştir. Deyim şeklinde kafiyeli oluşturulan bu tekerleme türündeki ninnide, Kürtçe çevirisinin anlamsız çıktığı görülmekle birlikte kısaca bu ninni için şunlar söylenebilir: Amca ve dayıların kendisi için nasıl bir model olduğu, kahraman nitelikleriyle ve maddi varlıklarıyla güzelleme yaparak aktarılmıştır. Bebeği Hasan için de bunları görüp onlar gibi olmasını temenni etmektedir. Bebeğinin büyüüp özgür bir şekilde toplumda ve aile arasında saygınlık kazanarak dolanmasını dilemekte ve kimseye boyun eğmeden onurlu bir yaşam sürmesini temenni etmektedir. Oğlu için yakılan ninnide kadın, kız çocuktan farklı olarak kahramanlık yapacağı sahayı ve kimlere meydan okuyacağını ninni içinde belirtmektedir. Bebeğin adını zikreden kadın, bebek üzerinde kısmi söz hakkına sahiptir çünkü o adı babası, yani bir erkek koymuştur. Dolayısıyla çocuğun tek sahibi babadır. Kadın bunu bilerek tüm sevgi ve ilgisini çocuklarına harcar, sözün büyüyle ninni içinde taleplerini aktarır, yapılması gerekeni telkin eder. Büyüyünce çocuk da bilinçdışı bir etkinin verdiği güçle, ataerki baskısından annesini korumaya kendini mecbur hisseder.

Üçüncü Ninni (Erciş)

Kürtçe	Türkçe
Hesen lori ciheki dūr e Ez gula ser re me Kes nizane ez qedera ke me, Çiyayen akdileke ji keviran hatine Çekirin lingen hingiv li erde nakevin Xwede deve şeytan nagire İsa keça xwe da küre muhacir Parçeyen di kiraseki spi de di Navbera milen te de cotek xaliçe Nizanım hem neviye wi ye hem ji kurd e Şlig spiyo parçe parçe Nava mila cotek xace Ez nizanım ne torine Ez nizanım ne kurmance Ciyayé Kozé bi kevire Pîyé boze erd na gire	<i>Hasan ninni uzak bir yerdedir</i> Ben çiçeğim yol üstünde <i>Kimse bilmez kimin kısmetiyim</i> (kimse bilmez kimin çocuğunun kısmetiyim) Akdilek dağları taşlardandır Arının ayakları yeri tutmuyor (yere basmıyor denilebilir) <i>Allah fesadın şeytanın ağzını bağlamıyor</i> <i>İsa kızını muhacirin oğluna versin</i> Beyaz gömlekli parça parça Kollarının arasında bir çift halı Ben bilmem hem torunlardandır hem de Kürttür

Xudé dewé şeytan fesada Keçka İsa Dane lawé mihacire Hesen Golî cihke dûre Ez kulîlka dewé ré me Kes nizane ez kismeté lawé ké me	
---	--

Üçüncü Ninninin Müzikal ve Söylem Analizi

Ninni, Segah makamı dizisiyle seslendirilmiş, neva perdesine kadar çıkılmış, aşağıda yegah perdesine kadar bir düşüş sergilemiş olsa da segah perdesinde karar kılınmıştır. Ninni, 5/8'lik usulle seslendirilmiştir. Sözlerden anlaşıldığı kadarıyla kadının birinin kismetî olması yani görücü usulü evliliğin kabullenışı ve geleneği kutsaması söz konusudur. Kimin kime yakıştırıldığı hiyerarşik bir toplumsal rol dağılımıyla bağlantılı geliştiği ve Türk-Kürt farklı kimliklerin evlilikle kaynaşabildiği görülmüştür. Evliliğin gerçekleşmesinde erkek karar merkezli bir durum söz konusudur. Kadının şansa bağlı bir evlilik yaptığı ve kadercî bir yaklaşımla bu beklentiye dualar ederek iyi olmasını temenni ettiği anlaşılmaktadır.

Dördüncü Ninni (Gürpınar) (K3-K-22)

Kürtçe	Türkçe
Ez kurbana tê Meydan ya têye Şerefaxô heysiyetaxô herê werê Kalketê xaysiyetli bu Kalketê şîyarê hespe dibe Xalede kuranê dixune Cemile serdîke Lenge Bawetêda sola çarîxe Porê xuskate tuji spiye Bukate fesade tışta digerine Derwa rutne nan penîr doxe wexte bawetê hat Ledîxe daykatê hat maçîdîke Lawkemîn hanêke Kaniyê pêpezneke Lî jîna wu xeberne Ewa jîne oda joriyê Kê mêrbê here xora bîne Here xora bîne Lawîk cuyê aş bîherê Kokawana berawke bîde pîştaxo kî ew kesi nezerike Herdu çawe wânâ derkewe	<i>Ben kurban olayım sana meydan senin şerefî Delikanlı gibi gezersin dedende delikanlıdır Deden biner ata Dayın kuran okur camilere takılır Babanın ayağında çarık var Kız kardeşinin saçları bitlidir Yengen ise dedikoducudur herkesin lafını taşır Dışarda oturur ekmek peynir doğrarım sana Baban gelir döver annen gelir öper Oğlum oğlum yapma böyle Çeşme musluğuna basma Onun karısından bahsetme O kızdır yukardaki odadadır Kim erkekse kendine getirsin ...gitsin kendine getirsin Çocuk gitmiş arpaları sürmeye ayrıştırıp sapları toplayıp sırtını yaslamış Eğer biri onu nazar ederse iki gözü birlikte çıksın</i>

Dördüncü Ninninin Müzikal ve Söylem Analizi

Müstezat dizisi ile seslendirilen bu ninni, çargah makamına denk gelmektedir. Dizinin 3.sesinde ağırlıklı olarak durulmuş, bu perde güçlü perdesi olarak tutulmuştur. Dizi bu özelliğiyle Halk müziğindeki müstezat dizisine daha yakın görünmektedir. Ritim olarak serbest bir ritimle ninni seslendirilmiştir. Kadının kurban olma isteği sevdiğine karşı bir özveri tutumundan öte toplum içinde ikinci cins olmanın verdiği bilinçaltı bir kabullenmeden kaynaklanmaktadır. Gezmenin ve güç göstergesi olan delikanlılığın ataerkil sistemde önemsendiği ve atadan devralındığı görülmektedir. Babanın çocuğu dövmesinin normalleştiği ve annenin sevgisinin doğal karşılandığı sözlerden anlaşılmaktadır. Kadının nasıl olması gerektiği, cinsiyete dayalı hiyerarşinin mevcut yapıyı kalıpyargılarla koruma altına alması belirlemektedir. Kadının mevcut durumu sorgulaması ve kalıpyargılara uymaması hafifmeşreplik olarak görülmekte ve erkek tarafından

şiddet kullanımını normalleştirmektedir. Kadın ninnide geleneksel normları hatırlatarak erkek çocuğunu bu yönde yetiştirerek normların devamını sağlamaktadır.

Beşinci Ninni (Adilcevaz) (K6-K-33)

Balam nenni

Nenni nenni nenni nenni balam nenni
Nenni yavrum nenni nenni balam nenni
Nenni nenni nenni nenni balam ve yavrum
Yavrum aramızda keşke Can olsaydı
Nenni nenni balam nenni
Otursaydın balam
Nenni nenni balam nenni

Beşinci Ninninin Müzikal ve Söylem Analizi

Ninni, uşşak makamı dizisi seslerinden oluşmakta fakat genel olarak ninnide segah perdesi kullanılmaktadır. Dügah perdesinde karar verdiği için segah makamı değil, uşşak makamı diye adlandırabiliriz. Serbest ritimde seslendirme yapılmıştır. Bebeğini yitiren bir anne, üzüntüsünü ve çaresizliğini anlatmaktadır. Oturmak eylemi yörede birlikte olmak, iletişimde kalmak ve yaşamın devamı anlamında kullanılmıştır. Balam kelimesinin Azericede yavrum anlamına geldiği bilinmektedir. Van-Erciş ilçesinde Azeri lehçesi kullanılmaktadır. İran sınırının bölgeye yakın olması ve iletişimin güçlü olmasından kaynaklı bu durum, dil ve anlatıyı da bu lehçe üzerinden söylenmesine sebep olmuştur.

Altıncı Ninni (Adilcevaz) (K6-K-33)

Kızım kızım kız Ağa
Bu kızı vermem uzağa
Bu kıza görücü gelmiş
Elli ağa bir paşa

Altıncı Ninninin Müzikal ve Söylem Analizi

Ninni, hüseyini makamı dizisi olarak seslendirilmiş ve genel olarak dizinin 5.derecesi üzerinde güçlü vurgulanmıştır. Serbest ritimle seslendirilmiştir. Deyim olarak kafiyeli düzülerek seslendirilen ninnide, kızının güzelliği methedilerek bu özelliğinden ötürü kızına görücü geleceklerin önemli mevkilerde olacağı temenni edilmiştir. *Kız çocuğun çeyizi beşikte düzülür* sözü bu ninnide açıkça görülmektedir.

Yedinci Ninni (Adilcevaz) (K7-K-75)

Hop hop hoplasın oğlan
Gül top hoplasın oğlan
Sarı kavun dibinde
Gül top hoplasın oğlan
Oğlan gitti tükene
Halası göre beğene
Bu oğlanı ala yeğene

Yedinci Ninninin Müzikal ve Söylem Analizi

Ninni, genel olarak uşşak makamı dizisine sahip ve serbest bir usulle seslendirilmiştir. Akraba evliliğinin uygun ve methedilir görüldüğü bu ninnide, kadın oğluna bu yönde telkinde bulunarak, bu tür evliliklerin normal ve övünç kaynağı olduğunu aktarmaktadır.

Sekizinci Ninni (Van)

Kürtçe	Türkçe
Dê kevî Wan teng û topê wan arpanan Walle berê rûyê meyan bigre neke dest aşıyan, dest nezanan Lo lo gundê me jî hela melal Wê koçê kerê serê me porkirê bûne bela Walle ez ê rê û rıyan bigerim senacî me qûma wan mexelan Wayy ez ê pezgûr bûm pezgûr bûm Lê were zozan were zozan Giya çinîne mergê me bûne xortan Walle ez ê bigerime, çîne dest dola qoçê me zozan Zozanên me hember malên ger û lal bû qûrbane Wê zozanên hember malan Wê sêvek tê de renk jî tehl bû Walle ez ê porkirê derd û kulên lê dinyayê Çıqa xira mal bû Wê dest miş û karê dinyayê sar bû weyy Walle bistê me jî nav hevalan çıqa xwar bû	Düşeceksin Ocak ve top ateşlerine Vallahi o cahillerin yüzleri olmayacak gelsinler barış sevenlerin divanına oğul Lo lo bizim bu güzel divane köyümüze olmuşlar bela Vallahi gerekirse o yolları köşe başlarına bir fedai gibi tutarım Vay biz bu hale ahvale koyun yatağına nasıl düştük oğul Heyy yaylalar yaylalar ot olmamış olmuş harabe <i>Vallahi ben bir yürük gibi her tarafı gezeceğim</i> Bir ağaç dibinde nehir kenarına bakalım nedir bu kuraklık Evimizin karşısındaki yaylalar dilsiz ve sağır olmuşlar kurban Karşıda bir elma ağacımız vardı oda elmaları ekşimtrak tatsız kötü Vallahi bu dünyanın dertleri karşısında elimiz kolumuz bağlı İçimizde geçmeyen bir soğukluk vay vay <i>Vallahi bizim elalemin karşısında boynumuz bükük utanç içerisindeyiz oğul</i>

Sekizinci Ninninin Müzikal ve Söylem Analizi

Ninni, uşşak makamı dizisi özelliği göstermekte, dizinin genel olarak ilk dört derecesi kullanılarak hüseyini perdesine az da olsa geçiş yapılmıştır. Genel olarak uşşak makamı dizisindeki sesler baskın, düğah perdesinde karar kılınmıştır. Ninni, serbest ritimle seslendirilmiştir.

Çaresizliğini dillendiren kadın, töre ile ilgili bir durumun olduğunu ve henüz kefaretin ödenmemesinden boyunlarının bükük, utanç içinde olduklarını erkek bebeğine ninni söyleyerek aktarmaktadır. Çocuğun büyüyünceye kadar bu tür telkinlerle zihnini doldurarak kan davasını körüklediği görülmektedir. Kan davasını körükleyen bu tür ezgili anlatılarda husumetin bitmediği görülmekte, törenin devamını sağlayarak olumlu duyguları bitirip, husumetin bitmesini engellemektedir. Bu tür hikâyeli aktarımlar yörede ezgili bir biçimde çok kullanılmaktadır.

Dokuzuncu Ninni (Van) (K9-K-54)

Kürtçe	Türkçe
Gurban olum Gorbeli Çenç gurişi xer cili Tuber xaba bemini Bernezerê na sene	Kurban olurum oğluma Bir kuruşundan bile hayır görsün Sen hayırlar göresin Nazarlara gelmeyesin

Dokuzuncu Ninninin Müzikal ve Söylem Analizi

Ninni, Uşşak makamı seslerinden oluşmuş ve ilk üç derecesi kullanılmıştır. 2/4'lük usulle seslendirilmiştir. Tekerleme olarak seslendirilen ninnide yine kurban olma edimi kadının güzelleme ve özveri anlamının dışında çocuğuna karşı derin sevgisinin işareti olarak gösterilmektedir. Nazarlardan ve kem gözlerden korunmasını duayla temenni etmektedir.

Onuncu Ninni (Van) (K4-K-69)

Atem tutem men seni

Şekere katem ben seni

Akşama baban gelende oy (2×)

Önüne atem ben seni (2×)

Hop hopun olsun oğlum

Gül topun olsun oğlum

Sıralı kavak dibinde oy (2×)

Toyluğun olsun oğlum (2×)

Onuncu Ninninin Müzikal ve Söylem Analizi

Ninni, Hüseyini makamı dizisinde seslendirilen ninni, 4/4'lük basit bir usulle okunmuştur. Bilindik bir ninni ezgi ve sözüne yöresel birkaç söz ekleyen kadın, bebeği için önemli meziyetleri temenni ederek bebeğinin geleceğini yücelterek aktarmaktadır.

Onbirinci Ninni (Van) (K2-K-72)

Nenni Kuzum nenni

Çıktım şamın kuruşuna

Balta vurdum kuruşuna

Selam söyleyin kuzumun sayısına

Nenni guzum nenni

Nenni dedim uyuttum

Allah dedim büyüttüm

Ak kuzum nenni

Onbirinci Ninninin Müzikal ve Söylem Analizi

Buselik makamı dizisinde seslendirilen ninni, serbest ritimle okunmuştur. Kadının tarlada çalıştığı ve geleneksel kadın modelinde hareket eden güçlü bir yapısının olduğu anlaşılmaktadır. Dini inancın yanında halk inancının olduğu ve bu inanç bağlamında çocuğu kötü iyelerden korumak için dualar edildiği görülmektedir.

Onikinci Ninni (Gürpınar)

Kürtçe	Türkçe
Hey layé hey layé hay layé berxé min hey layé lavé min hey layé	Hey layé hey layé hay layé kuzum hey layé oğlum hey layé
Wala ezé landika lavé xwe hejînim hey layé	Oğlumun beşiğini sallayacağım hey layé
Wala ezé landika berxé xwe şîdînim hey layé	Kuzumun beşiğini gerdireceğim hey layé
Hey layé hey layé lawé min hey layé berxé min hey layé	Hey layé hey layé hay layé kuzum hey layé oğlum hey layé
Wala ezé desteké despénga berxé xwe şîdînim hey layé	Kuzumun beşiğinin ipini bir el gerdireceğim hey layé
Wala ezé desteké destpénga berxé xwe şîdînim hey layé	Kuzumun beşiğinin ipini bir el gerdireceğim hey layé
	Hey layé hey layé hay layé kuzum hey layé oğlum hey layé

Hey layé hey layé hay layé berxé min hey layé lavé min hey layé	
--	--

Onikinci Ninninin Müzikal ve Söylem Analizi

Türkçeye çevrildiğinde anlamında kaymalar olan ve anlamsız bir metne dönüşen bu ninni, erkek bebeğe söylenmektedir. Erkek çocuk için annenin ruhsal ve fiziksel bütün enerjisini kendisine harcayacağı belirtilerek, erkek evladın toplumdaki değerini ve kendisine kattığı yüceltmeyi pekiştirmiştir.

Sonuç

Makale, giriş kısmı dışında dört bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında ninni hakkında genel bilgiler ve çalışmanın nasıl yapıldığına dair bilgiler yer almaktadır. Birinci bölümde müzik folkloru kapsamında ninniler değerlendirilmiş olup, yapılan çalışmaların nitelikleri göz önünde bulundurularak çalışmanın önemi açıklanmıştır. İkinci bölümde müziğin cinsiyeti veya müzikte cinsiyet teması kadın aktarımı tür olan ninni üzerinden değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde çalışma sahamız olan Van ili ve ilçelerinde ninninin toplumsal ve kültürel işlevlerine değinilerek kadının kalıpyargılar etkisinde nasıl bir yaşam ve üretim sergilediğinden söz edilmiştir. Dördüncü bölümde ise Van ili ve ilçelerinde derlenen ninniler müzikal ve söylem analizinden yola çıkılarak cinsiyetçiliğin ninni sözlerinde nasıl bir dışavurumu olduğu ninni sözleri yorumlanarak açıklanmıştır. Derlenen Kürtçe ve Türkçe ninniler hem orijinal yapıyla hem de çevirisiyle ele alınıp değerlendirme Türkçe sözler üzerinden gerçekleştirilmiş, tema esaslı bulgular yorumlanmıştır. Ninni söyleyebilen kadınlar günlük yaşamlarında Türkçe konuşuyor olsalar da ninni başta olmak üzere bütün ezgili anlatıları Kürtçe yapmaktadırlar. Buna göre; Ninninin kadınlar tarafından seslendirildiği ve kadın aktarım türü olduğu yapılan alan araştırmasında tespit edilmiştir. Van ili ve ilçelerinde (Erciş, Çatak, Gürpınar, Adilcevaz) ninni söyleyen kadınlar genel olarak iç dünyalarını yansıtmakta ve toplumsal kalıpyargılar etkisinde ninnileri söylemektedirler. İlçelerde resitatif ve özgün ninniler seslendirilmekte, Van merkezde ise daha çok bilindik ninnilere farklı bir iki mısra eklenerek, bilindik ezgi değiştirilmeden aktarılmaktadır. Van merkezde ve Adilcevaz ilçesinde kadınlar genel olarak uşşak ve hüseyini makamı dizisinde ninni seslendirmektedir. Çatak ilçesinde hicaz, Erciş ilçesinde hüseyini ve segâh, Gürpınar ilçesinde müstezat dizisine tekabül eden çargâh makamı ağırlıklı olarak kullanılmaktadır. Erciş ilçesinde ezgi çeşitliliğinin olması aşıklık geleneğinin hala devam ediyor olması ve farklı etnik grupların bir arada yaşamasından kaynaklı görünüyor. Genel olarak il ve ilçe bazında düşündüğümüzde uşşak ve hüseyini makamı dizisinin halk ezgileri üzerinde baskın etkisi olduğunu söyleyebiliriz.

Van merkezde çalışan kadınların ninni dinlettikleri ve ninni seslendiremedikleri görülmüştür. Ninni seslendirebilen kadınların genel olarak hem Van merkezde hem de ilçelerde azaldığı, ilçelerde okuyabilenlerin genel olarak 50 yaş üstü kadınlar olduğu ve torunlarına ninni okuduğu saptanmıştır. İlçe ve köylerde genç kadınların erken yaşta evlenmelerinden ötürü hem ninni söylemeyi hem de kadınların sacda ekmek pişirmek ve tarlada imece yaptıklarında çeşitli türküler okudukları ve genelde aşk, sevdâ temalı yöresel türküler seslendirdikleri görülmüştür. Ninni söylemede cinsiyet farkı gözetilmekte ve kız çocuğu için söylenen ninnide iyi bir eşin kendisine kısmet olması dilenmektedir. Dini inancın hem Van merkezde hem de ilçelerinde kadın psikolojisinde baskın olduğu ve anlatılarına yansıtıldığı görülmektedir. Kalıpyargılarla büyütülen kız ve erkek çocuklar yörenin gelenek, görenek, örf ve adetlerine uygun davranışları benimsemeleri için bebek yaşta telkin edilmektedir. Kız çocuğun daha beşikte aile bireylerine ele gidecek cinsiyet gözüyle bakılması, kendisinin birey olarak değerinin olmadığı, soyu devam ettirecek kişi olmadığından elden çıkması gereken bir cins olduğu ninnilerde dile getirilmektedir. Elbette iyi bir soya dahil edilmesi erkek çocuklarına maddi-manevi destek olacağı anlamı taşıdığından, fiziksel durumunun ve zekasının gelişmesi için evlenme yaşı gelinceye kadar kendisine özen gösterilir. Kadın için saygınlık kazanmanın önemli olmadığı ninnilerde göze çarpmaktadır. Erkek saygınlık için yaratılmış ve soyu devam ettirmek onun elinde olduğu için saygınlık temennisi erkek çocuk için temenni edilmiştir. Topluluktaki

kadınların sallanarak, mırıldanarak ve yansıma sesler kullanarak da müzik yaptıkları ve yapılan bu eylemin de kültürel olarak müziğin iletişimsel yönü olduğu görülmüştür. Bu yörede müzik, erkek üstünlüğünü temel alan, ona hizmet eden bir araç olarak kullanılmaktadır. Genel olarak kadınlar için müzik, dini oluşumun zorunlu bir sonucu olarak seyretmek ve dinlemek anlamına gelmektedir. Durum böyle olmasına rağmen kadınlara legal görülen mekanlarda müziğin psikolojik işlevinden faydalanma kadınlar arasında daha çok görülmektedir. Yas töreni, düğün töreni ve kadınlar arasında gerçekleşen diğer özel günlerde müziğin icrası ve müzik eşliğinde dans, diğer bütün dışavurumlar gibi kabul gören, onaylanmış kadın modeline ters düşmemek zorundadır. Dinin baskın etkisinin görüldüğü yerlerde (Müküs-Bahçesaray) ise dünyaya gelen her çocuk için müzikle ilgili olumsuz kaideler telkin edilerek, onun müzikle ilgili duygu, düşünüş ve davranışı denetim altına alınır. Eğitim düzeyinin yükselmesi ve şehir merkezlerine taşınmalarla birlikte bu durum gençler arasında kısmen aşılmıştır.

Yaşlı kadınların katıldığı mahalle oturmalarında daha çok acı üzerine deyişler ve ağıtlar yakılır. Dini sohbetler, hatıralar ve güncel konular paylaşılarak acı üzerinden müziğin katarsis işlevi gerçekleşir. Dini sohbetlere katılan genç kızlar bu sözlü ortamlarda nasıl düşünmesi ve davranması gerektiğini öğrenir. Kişi, toplumun kabul gördüğü ve belirlediği kimlik özelliklerini, icrâ içinde aktarılan model’de görür ve aynı süreçte eşzamanlı olarak bu modeli yaşar. Stokes’un ifade ettiği gibi: “müzik, genelde cinsiyete bağlı davranış kalıplarının öğretilmesinde ve toplumsallaştırılmasında temel bir araçtır” (Stokes 1998: 143).

Cinsiyeti ne olursa olsun ilk müzik öğretiminin anneler tarafından söylenen ninnilerle gerçekleştiği Van il ve ilçelerinde, ninni türü aracılığıyla müzikal düşünüş ve algılama geleneksel yapıyla beslenerek günümüze ulaşmıştır. Kadın ortamlarında edinilmeye başlanan müzik repertuarı yetişkinlikte cinsiyete bağlı olarak değişmektedir.

Ninni söyleme ediminin oluşum ve dönüşümü; müzik geleneğinin yapısı, bu yapı içinde yer alan yaratıcıları, icracıları, icrâ ortamları, repertuarı, dinleyici çevresi ve işlevleri bağlamında müzik kültürü bağlamında daha detaylı değerlendirilebilir. Repertuarın tamamı bulunulan yörenin ürünü değildir. Teknolojinin etkisi ve göçlerle değişip dönüşen müzik repertuarı, kendine has söyleme tarzıyla zenginleşmiştir.

Van türkülerinin kendine özgü icra tarzı teknolojinin etkisiyle yaygınlaşmasını sağlamıştır. Van gelenek göreneğinde icra edilen diğer türler de zamanla yazıya geçirilerek ve notaya aktararak yaygınlaşmasını sağlayacaktır. Yapılan çalışmalar irdelendiğinde kadın icra ve yaratımları hakkında herhangi bir çalışmanın yapılmadığı görülmüştür. Bu alanda yapılacak çalışmaların çoğalmasıyla kadın folkloru çalışmaları başta olmak üzere müzikal duyuş, düşünüş ve algının kadın icralar tarafından yaygınlaşmasını sağlayacak, sözlü kültür icracıların tanınırlığını sağlayarak kadınların sanatsal anlamda rol model olmasında hemcinslerinin kendilerini örnek almalarına destek olacaktır.

Öneriler

İlerideki Araştırmalara Yönelik Öneriler

Alan çalışması verilerinin sözlü kültür ortamında derlenmesi ve yazılı materyallere dönüşmesi müzik kültürümüzün zenginliğini ve daha fazla tanınmasını sağlayacaktır. Araştırmaların belirli ilçelerde ve ninni özelinde incelenmesi çalışmanın diğer müzikal türler için yapılacak kültürel çalışmaların zenginliğini göstermektedir. Kadın yaratımı müzikal ürünler derlenerek kadın müziği külliyatı oluşturulması mümkündür.

Uygulamacılara Yönelik Öneriler

Yerel kültürde çalışma yapacak araştırmacılar, sözlü müzik kültürü ürünlerinin derlenmesi ve başka türlerde bunun uygulanabilirliği bu çalışma esnasında görülmüş, uygun ortamların, kaynakların olduğu belirlenmiş ve başka disiplinler ile işbirliği içinde müzik kültürünün farklı amaçlarla kullanılabileceği görülmüştür. Bu alandaki çalışmaların üretecek yeni kuram ve kavramlarla zenginleşmesi, derleme çalışmalarının daha sistematik ilerleyebileceği kanısındayız. Yapılan çalışmalar irdelendiğinde kadın icra ve yaratımları hakkında Van ilinde yeterince çalışmanın yapılmadığı görülmüştür. Bu alanda yapılacak çalışmaların çoğalmasıyla kadın folkloru çalışmaları başta olmak üzere müzikal duyuş, düşünüş ve algının kadın icralar tarafından yaygınlaşmasını sağlayacak, sözlü kültür icracıların tanınırlığını sağlayarak kadınların sanatsal anlamda rol model olmasında hemcinslerinin kendilerini örnek almalarına destek olacaktır. Sözlü kültür

ürünlerinde ortak hafızada yer edinen kültürel motiflerden deyimler, atasözleri, tekerlemeler gibi halk edebiyatı türleri, bölge kültüründeki anlamlarıyla birlikte sembolik dilin geleceğe taşınması kadın ninnileri aracılığıyla sağlanabilir.

Müzikologlara Yönelik Öneriler

Ninni söyleme ediminin oluşum ve dönüşümü; müzik geleneğinin yapısı, bu yapı içinde yer alan yaratıcıları, icracıları, icrâ ortamları, repertuarı, dinleyici çevresi ve işlevleri bağlamında müzik kültürü bağlamında daha detaylı değerlendirilebilir. Repertuarın tamamı bulunulan yörenin ürünü değildir. Teknolojinin etkisi ve göçlerle değişip dönüşen müzik repertuarı, kendine has söyleme tarzıyla zenginleşmiştir.

Van türkülerinin kendine özgü icra tarzı teknolojinin etkisiyle yaygınlaşmasını sağlamıştır. Van gelenek göreneğinde icra edilen diğer türler de zamanla yazıya geçirilerek ve notaya aktararak yaygınlaşmasını sağlayacaktır. Kültürel müziğin kadın aktarıcıları bu yönden ele alınıp müzikal aktarımların tümü yazıya ve notaya aktararak geleneksel kadın müzisyenler akademik mecralara icra için davet edilerek sürdürülebilirlikleri sağlanabilir.

Antropologlara Yönelik Öneriler

Kültürel doku analizinde kullanılan malzeme ninniler aracılığıyla tespit edilebilir. İnsanların varoluş amaçları ve bu amaçlar dolayısıyla da birtakım ritüeller gerçekleştirmeleri insanlığın ilk çağlarından bu yana görülmektedir. Bu ritüel ve geleneksel olarak söylenen ezgili sözlerin derin manasının olduğu düşünülmektedir. İlk çağlarda kötü ruhları kovmak veya hasta insanları iyileştirmek için söylenen ezgili sözlerin zaman içinde engel olamadıkları bazı toplumsal olumsuzlukları ifade etme aracı olarak özellikle kadınlar tarafından aktarıldığı görülmüştür. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ninni aracılığıyla kadınlar tarafından aktarılması, gizli başka mesajların da olduğunu göstermektedir. Kadın beyninin işleyiş ve eyleyişte nasıl belirtileri olduğu hem ses titreşimlerinden hem de sözlerdeki şifrelerden anlaşılabilir. Etnologlarla işbirliği içinde bu oluşumun devamını sağlayan ve olay bitmesine rağmen zihinsel düşünmenin atadan miras kalarak devam etmesini sağlayan etkenler daha detaylı incelenebilir. Bunun yanında ezgi ve ritmin önemli olayları hatırlatan bilişsel yönü, zihinsel ve kültürel düşünmeyi unutmaktan alıkoyan nedenlerin araştırılmasıyla anlatılardan yola çıkarak kültürel genetik harita çıkarılması mümkün görünüyor.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Van ili ve Erciş, Çatak, Gürpınar, Adilcevaş ilçelerinde gerçekleştirilen derleme çalışması 10.03.2023 tarihinde ön gözlem ve araştırmayla planlanmıştır. Ön hazırlıkta sorulan sorular ve gözlem neticesinde ninni söyleminin kadınlar tarafından söylendiği tespit edildiğinden kadınlardan ninni derlenmiştir. Araştırma tüm ilçeleri kapsamamış, ulaşılabilirlik ve güven ortamının kısa zamanda oluşması için konservatuvar öğrencilerinin yerleşim yeri olan ilçeler tercih edilmiştir. Toplam 48 kadın ile görüşülmüş, ninni söyleme yetisi olan 12 kadından ninni derlenmiştir. Çalışma Mart-Haziran 2023 aylarında yapılmış, Kürtçe ninnilerin çevirileriyle tamamlanmıştır. Kaynak Kişiler; Van ilinden Raziye Kızıl, Zeynep Er, Seda Polat, Şefika Öztürk, Çatak ilçesinden Zekiye Demir, Gürpınar ilçesinden Nefise Dursun, Serbes Çakır, Adilcevaş ilçesinden Pakize İstanbul, Miyeser Dursun, Kudret Mamuk, Erciş ilçesinden Vathan Çalt ve Adile Coşkun çalışmamıza ninni söyleyerek katılmışlardır. Kendilerine bilimsel bir çalışma için derleme yapıldığı söylenerek istedikleri zaman bilgilerini paylaşmaktan vazgeçecekleri de hatırlatılarak, ninniler onay alınarak derlenmiştir.

Bilgilendirme

Bu çalışmada herhangi kurumsal veya özel bir fon alınmamıştır. Çalışma hiçbir yerde sunulmamış, yayınlanmamıştır. Bu çalışmada derleme süresince öğrencilerim Şevval Sevgili, Mizgin Uzun, Zeynep Nurşah Alan, Sıla Balaban, Merve Nur Tüzüner adlı öğrencilerime yardımcı oldukları için teşekkür ediyorum. Birkaç ninninin Kürtçe çevirisi tekerleme türünde aktarıldığı için anlamsız çıkmaktaydı, bu çevirileri en anlamlı şekliyle Türkçe'ye çeviren arkadaşım Muhsin Furat'a çeviri desteği için çok teşekkür ediyorum.

Kaynakça

Aka, B. (2010). Ninnileri psikanalitik yaklaşımla yeniden okuma denemesi. *Milli Folklor*, 88, 38-43.

- Arman, A. (2015). *Klasik türk müziğinde sıklıkla kullanılan bazı makamların duygusal etkileri*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Deneyel Psikoloji Bilim Dalı, Bursa.
- Çıblak Coşkun, N. (2013). Türk ninnilerine işlevsel yaklaşım. *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(4), 499-513.
- Ege Ş, Göher, F. (2021). Türk ve Japon ninnilerinin sözel ve müzikal analizi. *UMSSD, Akdeniz Üniversitesi Uluslararası Müzik ve Sahne Sanatları Dergisi*, 5, 1-15.
- Ekici, M. (2019). *Halk bilgisi (folklor) derleme ve inceleme yöntemleri*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Ergin, M. (2014). *Dede Korkut Kitabı*, Ankara: TDK Yayınları.
- Ersoy Çak, Ş. (2017). Toplumsal cinsiyet kuramlarının müzikoloji ve etnomüzikoloji araştırmalarındaki izleri. *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*, 213-227.
- Hawes, Bess Lomax (1974). Folksongs and function: some thoughts on the American lullaby. *The Journal of American Folklore*, 87(344), 140-148.
- Kaderli, Z. (2006). Deliorman Türk sözel kültüründe müzik geleneği. *Türkbilgi*, 11, 118-148,
- Karahasanoğlu S, Yavuz, E.D. (2015). *Müzikte araştırma yöntemleri*, İTÜ, TMDK Yayınları.
- Karakaya, Y. (2004). Göstergibilimsel açıdan ninniler. *Milli Folklor*, 61, 44-58.
- Kırcı Uğurlu, E. (2014). Kültürel bellek aktarıcısı olarak ninni. *Milli Folklor*, 26(102), 43-52.
- Kumtepe, G. (2015). *Ninninin çocuk gelişimindeki yeri ve müzikal öğeleri açısından incelenmesi*. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ley Robert G., & Bryden M.P. (1982). A dissociation of right and left hemispheric effects for recognizing emotional tone and verbal content. *Brain and Cognition*, 1(1), 3-9.
- Lomax, A. (1968). *Folk Song Style and Culture*, Washington D.C.: American Association for the Advancement of Science, Publication No: 88.
- Merriam, A. P., (1964). *The Anthropology of Music*. Evanston: Northwestern University Press.
- Seyirci, M. (1989). *Antalya İlinin Köylerinden Derlenen Ninniler*. Türk Folklorundan Derlemeler 1989 (Ninni Özel Bölümü). Ankara: KTB Mifad Yay. 89- 95.
- Schmidt Louis A., & Trainor Laurel J. (2001). Frontal brain electrical activity (eeg)distinguishes valence and intensity of musical emotions. *Cognition and Emotion*, 15(4), 487-500.
- Stokes, M. (1998). Etnisite, Kimlik ve Müzik, *Dans Müzik Kültür/ Folklor Doğru*, 63: 123-148, Boğaziçi Üniv. Folklor Kulübü Yayını.
- Şimşek, E. (2016). Anonim halk şiiri içerisinde ninnilerin yeri. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 4(8), 33-64.

Web Sitesi

Van İli haritası Foto 1: <https://s.milimaj.com/others/image/harita/van-ili-haritasi.png>

Ekler**Ek 1. Yarı-yapılandırılmış Görüşme Formu****Van Yöresi Ninnileri Hakkında Yarı-yapılandırılmış Görüşme Formu**

Soru 1. Ninni söylemeye ne zaman başladınız, kaç yaşındaydınız?

Soru 2. Sesinizle ninni dışında hangi türde şarkılar söylersiniz? Açıklayınız?

Soru 3. Genelde hangi temada ninniler söylersiniz, sizi etkileyen müzik türleri nelerdir?

Soru 4. Kadınlarla bir araya geldiğinizde ne tür şarkılar söylersiniz, gündelik ve ritüel özellikleri varsa açıklayınız?

Soru 5. Yaşadığınız yerde kadınlar, erkeklerle birlikte müzik icra edebiliyor mu? Bu konuda eklemek istediğiniz başka bir şey var mı?

Teşekkürler

Observation of the Van region lullabies in regards of social gender**Abstract**

Lullaby is one of the most natural performance forms of folk songs in many cultures, especially sung by mothers under the influence of local melodies and stereotypes in order to put their babies to sleep. Although the reasons for singing the lullaby differ in every woman and culture, the effect of its cultural motifs and symbolic structure on the development of the child is undeniable. The first information that the baby needs to learn, especially the troubles that the mother has difficulty in explaining, and wishes for the future are all expressed in lullaby lyrics. In this study, the lullaby singing/listening performances of rural women living in the Van region, who are illiterate or have very limited literacy, and women living and working in the city with a good level of education were examined in oral culture. By comparing the lullabies of women living in rural areas with the lullabies of educated women living in the city center, a comparative field research was conducted on the "lullaby" genre in Turkish oral culture. The lullabies compiled were analyzed by discourse analysis method, and the situation of the space where women live, especially social stereotypes, being trapped and exposed to gender taboos, was examined in the lullaby lyrics. It was predicted that the thematic structure would provide information about gender inequality by comparing the lullabies sung by women living in the city center to the lullabies sung by women living in rural areas. The reasons for the influence of the compared spatial differences on lullabies were determined with the answers given to semi-structured observation/interview questions. The effect of spatial differences on female sexism was investigated and determined based on the lullaby melody and lyrics. When the studies on the lullaby were examined, it was seen that the functions of the lullaby such as the literary aspect, educational aspect, cultural aspect, catharsis aspect were examined, the gender and stereotypes aspect was partially touched upon and it was seen that no detailed research was conducted in this direction. The number of interdisciplinary approaches to music research is increasing. Since lullabies are a cultural element as well as a field of study for music sociology, they provide important clues in terms of both interdisciplinarity and determining social dynamics. The identification of gender-related signs in lullaby lyrics can give an idea about the development of the society. In this respect, the study will contribute to interdisciplinary studies in music and women's folklore. In this study, the interviews conducted with women singing lullabies in Van province and its districts are presented with ethnographic method. Participant observation, semi-structured and unstructured interview techniques were used to obtain the data.

Keywords

Lullaby, woman, music, stereotype, gender, discourse analysis